

Inhoud

Woord vooraf door Peter Zimmerling	7
Inleiding	9
Dag 1 • Christen-zijn	13
Dag 2 • Schepping	17
Dag 3 • Zonde	22
Dag 4 • Navolging	27
Dag 5 • De heilige Geest	31
Dag 6 • Gods Woord	36
Dag 7 • Bijbel	40
Dag 8 • Gebed	44
Dag 9 • Werk	48
Dag 10 • Eredienst	53
Dag 11 • Gemeenschap	57
Dag 12 • Teleurstellingen	61
Dag 13 • Dankbaarheid	65
Dag 14 • De doop	69
Dag 15 • Biechten	74
Dag 16 • Avondmaal	78
Dag 17 • Zingen	82
Dag 18 • Zwijgen	86

Dag 19 • Vijanden	90
Dag 20 • Wraak	95
Dag 21 • (Ver)oordelen	100
Dag 22 • Lijden	104
Dag 23 • Ellende	108
Dag 24 • Identiteit	113
Dag 25 • Dragen	118
Dag 26 • Verantwoordelijkheid	122
Dag 27 • De wet	127
Dag 28 • Vrijheid	131
Dag 29 • Leven	135
Dag 30 • Onthouding	140
Dag 31 • Huwelijk	144
Dag 32 • Kinderen	149
Dag 33 • Gemis	154
Dag 34 • Ochtend	159
Dag 35 • Avond	163
Dag 36 • Slapen	167
Dag 37 • Verlangen	172
Dag 38 • Bezorgdheid	176
Dag 39 • Afscheid	181
Dag 40 • Geborgenheid	185

Woord vooraf

Dietrich Bonhoeffer is nog altijd zeer geliefd: in talloze preken duiken citaten van hem op en er zijn zelfs Amerikaanse presidenten die in een toespraak in de Duitse Bondsdag naar hem verwijzen. Meestal gaat het dan om de politieke uitspraken en ideeën van Bonhoeffer. Maar dat zijn betrokkenheid bij het verzet tegen Hitler een geestelijke, spirituele oorsprong had, is bij velen onbekend.

Dominee Sandro Göpfert heeft zich al tijdens zijn studie theologie beziggehouden met de spiritualiteit van Bonhoeffer. Ik herinner me zijn afstudeerscriptie over de rol die meditatie speelde in Bonhoeffers leven en werk. En ook dit boek van Göpfert is het resultaat van jarenlange bestudering van de teksten van Bonhoeffer, vooral zijn boeken *Schöpfung und Fall*, *Nachfolge*, *Gemeinsames Leben* en *Das Gebetbuch der Bibel*. Deze vier boeken zijn in de afgelopen jaren ook in een gebonden en mooi vormgegeven uitgave bij Brunnen Verlag verschenen. In die boeken heeft Bonhoeffer duidelijk en gedetailleerd antwoord proberen te geven op de vraag hoe je als christen in een dictatuur je geloof kunt beleven te midden van de gemeente.

Dit boek van Göpfert geeft je een dieper inzicht in de geestelijke denkbeelden van Dietrich Bonhoeffer, die tot op de dag van vandaag zeggingskracht hebben. Net als met een goede wijn moet je die 'proeven' om de echte smaak ervan te ontdekken. De schrijver heeft

hiervoor veertig teksten van Bonhoeffer uitgezocht en die ondergebracht in veertig uiteenlopende thema's, van 'gemeenschap' tot 'afscheid'. Na het citaat van Bonhoeffer geeft de schrijver telkens een bijpassende bijbeltekst, gevolgd door een verklarende uitleg van het citaat van Bonhoeffer, een aantal verdiepingsvragen en tot slot een aantal gebedspunten. Op deze manier is het een dagboek geworden voor veertig dagen. Als je dit boek leest, leer je als het ware van Bonhoeffer hoe je samen met hem Jezus na kunt volgen.

Leipzig, november 2017

Peter Zimmerling

Dag 1

Christen-zijn

‘Een christen is een mens die zijn heil, zijn redding, zijn gerechtigheid niet meer bij zichzelf zoekt, maar alleen bij Jezus Christus. Hij weet dat het Woord van God hem in Jezus Christus schuldig verklaart, ook als hij zich helemaal niet schuldig voelt. Maar hij weet ook dat Gods Woord in Jezus Christus hem vrijspreekt en rechtvaardigt, ook als hij zich helemaal niet rechtvaardig voelt. Een christen leeft niet meer uit zichzelf, uit zijn eigen schuld en zijn eigen rechtvaardiging. Nee, hij leeft volledig uit het woord dat God over hem heeft uitgesproken, in de gelovige onderwerping aan Gods oordeel – of dat oordeel hem nu schuldig of rechtvaardig verklaart. [...] Een christen leeft volledig uit de waarheid van Gods Woord in Jezus Christus. Als hem gevraagd wordt: “Waar vind jij je heil, je redding, je gerechtigheid?”, kan hij nooit op zichzelf wijzen, maar wijst hij op het Woord van God in Jezus Christus, waarin hem heil, redding en gerechtigheid worden beloofd. Naar dit woord kijkt hij uit, zoveel hij kan. [...] Het kan alleen van buitenaf komen. In zichzelf is de christen arm en dood.’

Gemeinsames Leben, 33v – DBW 5, 18v

‘Ikzelf leef niet meer, Christus leeft in mij. Mijn sterfelijk leven is een leven in het geloof in de Zoon van God, die mij heeft liefgehad en zichzelf heeft overgeleverd voor mij.’

Galaten 2:20

.....

.....

.....

Wie is een christen? Wat maakt een mens een christen? Ben je een christen als je gedoopt bent of als je je vrijwillige bijdrage betaalt? Als je een poging doet om een fatsoenlijk leven te leiden, regelmatig de kerkdiensten bezoekt, ‘ja’ zegt tegen bepaalde overtuigingen? Die dingen zijn inderdaad allemaal belangrijk. Maar doorslaggevend is dat een christen ‘buiten zichzelf’ leeft – dat hij in afhankelijkheid van en in een nauwe betrekking met Jezus Christus leeft. Het bovenstaande citaat is niet de enige keer dat Bonhoeffer heel nauw aansluit bij wat Maarten Luther vier eeuwen eerder ontdekte: een christen moet niet proberen om zichzelf te verbeteren of te verlossen, hij moet juist alles van God verwachten.

Jezus Christus, het levende Woord van God, verklaart een mens schuldig en laat hem duidelijk zien waaraan hij schuldig is. Maar als een mens zijn zonden belijdt en om vergeving vraagt, spreekt diezelfde Jezus Christus hem ook vrij en rechtvaardigt Hij hem. In die lijn heeft Maarten Luther het volgende gezegd over ‘wet’ en ‘evangelie’: wat God van ons wil, komt ons allereerst tegemoet als de beschuldigende eis van de wet. In de spiegel van de wet zien we dat we niet zijn zoals we in Gods ogen behoren te zijn. Maar aan de andere kant is er ook de troostende aanspraak van het evangelie – God spreekt ons vrij en rechtvaardigt ons als we ons ervan bewust worden dat we zonder Hem ‘arm en dood’ zijn. In zijn boek *Nachfolge* zou Bonhoeffer later veel spreken over het ‘concrete gebod’, waarin je als mens Gods wil tegelijkertijd als eisend en als liefdevol ervaart. Christen-zijn heeft daarom altijd iets in zich van een capitulatie: ik erken dat God God is en dat Hij het referentiepunt is van mijn leven, en dat ik dat dus zelf niet ben. Christen-zijn heeft volgens Bonhoeffer dus niets te maken met zelfverwerkelijking. Sterker nog: een christen zoekt zijn houvast niet in zichzelf, maar bevestigt zijn levensanker aan Jezus Christus, die van buitenaf (*extra nos* = buiten ons) door zijn woord tot hem spreekt.

- **Z**ijn mensen tegenwoordig nog op zoek naar ‘heil’, ‘redding’ en ‘gerechtigheid’?
- Wat betekent het heel praktisch dat je als christen je houvast niet in jezelf, maar buiten jezelf in Jezus zoekt?

- Heb jij al eens gemerkt dat Jezus je heeft bevrijd en heeft vrijgesproken van een bewuste zonde?
- Vind jij het fijn om een goede relatie met Jezus te hebben?
- Heb jij te maken met 'religieuze stress' of leef je helemaal vanuit Gods genade?

- **D**ank God voor Jezus Christus, door wie jij een christen mag zijn.
- Dank voor de vergeving van je zonden en het geschenk van het eeuwige leven.
- Bid voor mensen die het moeilijk vinden om op God te vertrouwen.
- Bid dat God je laat zien wat het voor jou persoonlijk betekent om alles van Christus te verwachten.

Dag 2

Schepping

‘Als God naar zijn werk kijkt en er genoegen in scheidt omdat het goed is, betekent dit dat God van zijn werk houdt en het daarom wil onderhouden. Scheppen en bewaren zijn twee zijden van het ene doen van God. Het kan immers niet anders dan dat het werk van God goed is en dat Hij zijn werk niet afwijst en weer afbreekt, maar ervan houdt en het onderhoudt. Als God naar zijn schepping en schepselen kijkt, komen ze tot rust en merken ze dat Hij blij is met hen. De blik van God bewaart de wereld voor een terugval in het niets, voor de totale vernietiging. De blik van God ziet de wereld als een goede, geschapen wereld – ook waar ze een gevallen wereld is – en vanwege deze blik van God, waarmee Hij zijn werk omgeeft en niet aan zijn lot overlaat, leven wij. Dat Gods werk goed is, betekent echter niet dat deze wereld de beste van alle denkbare werelden is. Het betekent dat ze helemaal voor God leeft, dat ze vanuit Hem en met het oog op Hem leeft en dat Hij haar Heer is. [...] Dit is waar het om draait in de Bijbel: om wat God heeft gedaan, de toestand, de belichaming van de wil, om het feit dat de wereld goed is, dat Gods koninkrijk op de aarde zal komen, dat zijn wil op de aarde gedaan zal worden, dat die in daden omgezet zal worden. Omdat de wereld van God is, is zij

goed. God, die de Schepper en de Heer van de wereld is, wil een goede wereld, een goed werk! De vlucht uit het geschapen werk in een lichaamsloze geest, in de abstractie, is verboden. God wil zijn werk bekijken, er genoeg in scheppen en het onderhouden.’

Schöpfung und Fall, 43v – DBW 3, 42v

‘Hoe veelzijdig is wat U doet, o HEER, alles hebt U met wijsheid gemaakt: de aarde is vervuld van uw kunstenaarschap. [...] Glorie zij de HEER voor immer en altijd; dat Hij vreugde zal beleven aan alles wat Hij gemaakt heeft: Hij hoeft maar te kijken en de aarde beeft; Hij hoeft maar te wijzen en de bergen roken. Ik zing voor de HEER zolang ik leef, ik speel voor mijn God zolang ik besta.’

Psalm 104:24, 31-33

.....

.....

.....

De manier waarop je naar iets kijkt – mild of juist erg kritisch – is doorslaggevend voor hoe je in het leven, hoe je in de wereld staat. Als je de aarde als schepping ziet, is het natuurlijk vooral interessant om te weten hoe de Schepper naar onze wereld kijkt.

Bonhoeffer benadrukt hier dat God de Schepper én de Onderhouder van de wereld is. Ook dat tweede is belangrijk, omdat daardoor duidelijk wordt dat God deze wereld niet heeft opgegeven en aan haar lot heeft overgelaten. God laat de mens zelfs tot op zekere hoogte delen in wat Hij doet: Hij schenkt hem creativiteit en geeft hem verantwoordelijkheid. Bonhoeffer benadrukt dat God op een positieve manier kijkt naar wat Hij heeft gemaakt en dat de schepping goed is, ook als zij door de gevolgen van de zonde is beschadigd. (Hiermee verzet hij zich dus tegen de ideeën van de Griekse gnostiek.)

De schepping wijst ons op de goedheid van de Schepper – en we worden opgeroepen om daar dankbaar voor te zijn. Daarbij komt ook nog onze medeverantwoordelijkheid: als God van zijn schepping houdt, kan zij ons ook niet onverschillig laten. Dan willen we voor haar zorgen, haar vormgeven en God ontmoeten in het ‘boek van de natuur’. Gods bepalingen, zijn scheppende woord en de positieve manier waarop Hij naar de schepping kijkt, bewaren de door Hem geschapen en geliefde wereld voor een terugval in de chaos (Genesis 1:2). Schepping betekent: deze wereld is door God geschapen en is al vanaf het begin voortdurend op Hem betrokken. God spreekt, en als Hij naar zijn schepping kijkt, kijkt Hij ook naar ons – dit spreken en zien zijn waarnemende handelingen die relatie en waardering uitdrukken. Omdat wij als mensen medeverantwoordelijk zijn voor de geschapen wereld, mogen wij niet uit de materiële

wereld wegluchten en onze toevlucht zoeken in een puur geestelijke wereld. Bonhoeffer benadrukt dat het bij God en mens niet alleen gaat om goede intenties, om de wil iets goed te doen, maar dat het juist ook belangrijk is om die intenties heel concreet handen en voeten te geven: Gods wil krijgt gestalte in de schepping en in het leven van zijn schepselen. God draagt ons op om ons over zijn schepping te verwonderen, de aarde te bebouwen en haar te beschermen en te onderhouden.

- **H**oe kijk jij naar de wereld? Hoe denk en praat jij over de aarde? Hoe spring jij om met haar hulpbronnen? Is de aarde voor jou de goede schepping van God?
- Ben jij de Schepper en Onderhouder dankbaar voor zijn werk? Waarom wel/niet?
- Wij mensen maken Gods goede schepping kapot. Op welke plaatsen of in welke omstandigheden zie jij dat letterlijk gebeuren? Wat kun jij daartegen doen?

- **D**ank God voor zijn schepping en de manier waarop Hij alles daarin een plaats en een doel heeft gegeven.

- Bid dat je leert om op een liefdevolle, respectvolle manier naar de wereld en de schepselen om je heen te kijken.
- Bid dat je op een verantwoorde manier zult omgaan met de natuurlijke hulpbronnen op aarde.
- Bid of God wil optreden tegen alles wat zijn goede wereld kapotmaakt.